

РОЛЬ ВУГІЛЛЯ ЯК ГОЛОВНОГО ЕНЕРГОНОСІЯ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку у вуглевидобувних країнах визначено тенденції зростання ролі вугілля у виробництві електроенергії, а також у використанні його в металургії. В Україні пріоритет вугілля як первинного енергоносія зростає завдяки його головній перевазі перед газом, нафтою, ядерним паливом – наявністю великих запасів у надрах землі. А також через його потенційну спроможність забезпечити економічну стабільність України, енергетичну безпеку та незалежність від інших країн-постачальників енергоресурсів.

В умовах безперервного подорожчання паливно-енергетичних ресурсів облік показників ефективності їх використання має надійно увійти у практику прогнозування соціально-економічного розвитку держави та знайти своє відображення у перспективних щорічних програмах уряду.

Економічна стабільність стає пріоритетною альтернативою нарощування видобутку енергоносіїв та одним із можливих шляхів зниження технологічного впливу на навколишнє середовище. Вона є головним напрямом значного скорочення витрат на виробництві та, відповідно, зниження собівартості продукції.

Актуальність питань економічної стабільності пов'язана зі значними темпами розвитку додаткового приросту енергоресурсів. Було прийнято багато постанов, цільових та регіональних енергозберігаючих програм, але усупереч заходам з енергозбереження спостерігалось не зниження, а зростання енергоємності української економіки. Складність полягає у високій енергоємності виробництва, яка у 3-4 рази вище, ніж у промислово розвинутих країнах. Це результат структури економіки, що склалася в Україні.

Актуальність дослідження обумовлена надзвичайно важливою роллю вугілля як

вагомого чинника забезпечення економічної стабільності України. Економічна стабільність України неодмінно пов'язана з пошуком нових шляхів розвитку вугільної галузі у нових політичних та економічних умовах, вибором та обґрунтуванням напрямів розвитку суспільства.

Паливно-енергетичний комплекс, включаючи вугільну промисловість, незважаючи на його значний потенціал та більш високу спроможність, порівнянно з іншими галузями економіки, до виживання в умовах реформування, опинився у критичному стані, а також зберігає величезне значення для усього народного господарства, утримуючи його від ще більшої кризи.

Сьогодні в результаті прагнення України до інтеграції вітчизняних енергетичних ринків до європейського актуальність проблеми як ніколи зростає.

У даній статті, а також у багатьох наукових виданнях простежується думка про те, що забезпечення економічної стабільності неможливе без такої головної складової, як вугільна промисловість. Вона успішно розвивається у багатьох промислових країнах, але в деяких країнах, у тому числі й в Україні, спостерігається тенденція згортання вугільного виробництва. На особливу увагу заслуговує той факт, що у конкурентній боротьбі із нафтою і газом вугілля не втрачає своєї цінності. Останні дослідження та досягнення з використанням вугілля як сировини відкривають нові перспективи розвитку галузі. Авторитетні спеціалісти та експерти вважають, що до середини ХХІ ст. у світовому паливно-енергетичному балансі знов переважатиме вугілля.

При цьому великий внесок у розв'язання проблем, пов'язаних із функціонуванням вугільного ринку та забезпеченням економічної стабільності України, зробили такі вчені, як: О.І. Амоша, Б.О. Грядущій, В.І. Дубниць-

кий, Ю.В. Макогон, М.С. Сургай, О.С. Чуріна, І.Г. Ширнін, С.В. Янко та інші.

Підвищення ролі вугілля у паливно-енергетичному комплексі України можливе за умови підвищення ефективності роботи галузі та, перш за все, подолання кризи вугільної промисловості. Це одна з найбільш складних проблем економіки України, яка обумовлена високою інерційністю галузі та надзвичайно обмеженими можливостями держави.

Вугільна промисловість є галуззю основної спеціалізації господарського комплексу України. Виходячи з цього *метою* статті є аналіз головної складової – вугілля, при забезпеченні економічної стабільності України, та розробка рекомендацій щодо поліпшення функціонування вугільної промисловості в умовах сучасної трансформації світових енергетичних ринків.

Енергетичний сектор у цілому світі має критично важливе значення для економіки та виступає найбільш впливовим фактором при підтримці економічної стабільності, економічного зростання та соціального розвитку. З розширенням кордонів Європейського Союзу, вони наближаються і до України. Як наслідок, наша країна має дотримуватися норм та стандартів Європейського Союзу при співробітництві в енергетичному секторі.

Нові напрями розвитку України перш за все мають бути спрямовані на забезпечення економічної стабільності, енергетичної безпеки держави та завершення формування внутрішнього енергетичного ринку, який лібералізується та відкривається для створення умов вільного вибору постачальника для будь-якого споживача при вступі до Європейського Союзу. Це обумовлює визначне місце та роль головного енергоносія – вугілля.

При цьому вугілля має доволі велике значення як енергоносія в економіці України та розглядається як одна з найважливіших складових при забезпеченні економічної стабільності. Вугільна галузь є базовою при забезпеченні економічної стабільності держави через те що вона виступає головним постачальником важливого енергоносія, є базою для енергетики та металургії, які

впливають на діяльність інших галузей. Історія становлення і розвитку вугільної промисловості України промовисто показує, що саме вугілля було й нині залишається гарантом бурхливого, але й надійного розвитку економіки України. Це пояснюється тим, що вугілля – найбільш доступний із можливих енергетичних ресурсів на українському енергетичному ринку, структура якого вже у близькому майбутньому зорієнтована на радикальний перехід від газу і нафти до вугілля.

Вугілля протягом багатьох століть було практично єдиним, головним енергоносієм у світі. Ще на початку минулого століття нафта у структурі споживання паливно-енергетичних ресурсів посідала друге місце після вугілля. Однак лише на рубежі 60-70-х років минулого століття вугільна промисловість поступилась нафті та вийшла на перше місце. Щодо газу, то у своїй структурі споживання він ніколи не випереджав вугілля чи нафту.

Але вже наприкінці 70-х років у зв'язку зі значними перетвореннями та різким підвищенням цін на нафту вугільна промисловість відчула друге відродження і підйом галузі. Видобуток вугілля продовжував збільшуватися, більш швидкими темпами. Пік видобутку припав на 1976 р. та склав 218,2 млн. т на рік [5, 40].

Цьому сприяло дуже багато факторів. Насамперед, це послідовне нарощування виробничих потужностей із видобутку вугілля в основному за рахунок введення в дію нових потужних лав на існуючих шахтах та будівництва нових шахт. Також не менш впливовими факторами підвищення вуглевидобутку було визнано реконструкцію та технічне переоснащення шахт і збагачувальних фабрик, науково-технічну базу, забезпечення пріоритетного розвитку, шахтне будівництво, вугільне машинобудування, комплексний розвиток соціальної сфери міст і селищ, постійну об'єктивну державну підтримку галузі, цілком обґрунтоване й соціально захищене закриття шахт і лише за умови повного відпрацювання запасів.

Сучасне провідне становище нафтогазових енергоносіїв згідно з

прогнозами фахівців збережеться до 2010 р., а потім вугілля знов поверне лідируючі позиції в енергетиці. Воно виступає незамінною сировиною при виробництві металу, різної хімічної та іншої продукції.

Відомо, що у світових мінеральних ресурсах запаси вугілля перевищують 70% [7, 5]. Україна також має значні запаси вугілля, а досить складні умови видобутку і використання його заслуговують на особливу увагу. До того ж існують перевірені шляхи вирішення цього питання – це зниження витрат та підвищення ефективності робіт під час видобутку, поліпшення якості вугілля, що видобувається й відвантажується, спалювання вугілля на ефективних установках електростанцій, металургії та інших. За умов раціонального його використання із застосуванням нових технологій людство забезпечено вугіллям на століття, а нафтою і газом – лише на десятки років. Основна маса запасів вугілля – це близько 96%, усі вони зосереджені в Росії, США, Китаї, Австралії, Канаді, Німеччині, ПАР, Великій Британії, Україні, Польщі та Індії.

Нині вугілля забезпечує 27% світової потреби в ресурсах. У той час як нафта і газ надають 63% світової енергії [1, 282].

За підрахунками фахівців, наприкінці ХХІ ст. більшу частину нафтогазових ресурсів буде використано. Основні світові запаси нафти знаходяться у країнах Близького Сходу, особливо у Саудівській Аравії, а газу – у Росії, а також на Близькому Сході.

За оцінками експертів, до 2015 р. світова потреба у вугіллі може зрости майже удвічі, а вже до 2035 р. може настати граничне вичерпання світових запасів нафти і газу. Це свідчить про те, що у ХХІ ст. вугілля, як правило, виступає на перший план і стає важливим, а потім і головним енергоносієм. У зв'язку з цим державна підтримка головних вуглевидобувних країн вже зараз спрямована на збільшення видобутку вугілля.

На думку багатьох фахівців, можливість зростання частки вугілля на енергетичному ринку України може зняти гостроту енергетичних проблем. Технічне

перезброєння існуючих, упровадження нових високоефективних, екологічно чистих технологій ефективного, за вітчизняними розробками, використання вугілля являють досить низьковитратний спосіб забезпечення майбутньої економічної стабільності країни.

З огляду на розвиток ситуації з імпортом газу в Україну, слід зазначити, що потенціал вугільної галузі продовжує залишатися досить високим і найближчим часом вугілля стане ліквідним паливом, а заміщення газу вугіллям відбуватиметься набагато активніше і в коротший термін. Маючи величезні запаси конкурентоспроможного на внутрішньому ринку вугілля, Україна посідає серед вуглевидобувних країн одне з останніх місць за рівнем його використання, у той час коли вона може й повинна утримувати лідируючі позиції з видобутку й ефективного його використання. Сьогодні технічне перезброєння ряду галузей в Україні, що споживають вугілля як основний, пріоритетний енергоресурс, – це металургійна галузь, електроенергетика та інші, за умови оновлення переробних технологій надає змогу забезпечити зменшення питомих витрат на виробництво електроенергії й іншу переробку та, як наслідок, досягнення економії вугілля.

Реформування економіки України передбачає докорінну зміну методів державного регулювання економіки, значне підвищення ступеня економічної стабільності. Вона багато у чому залежить від темпів розвитку базових галузей народного господарства та перш за все паливно-енергетичного комплексу. Світовою практикою доведено, що будь-який позитивний стрибок в енергетичному секторі економіки неодмінно ініціює підвищення продуктивності праці навіть серед інших галузей промисловості.

На світовому ринку вугілля можна простежити доволі цікаву логічну тенденцію: країни, які володіють великими родовищами якісного вугілля зі сприятливими умовами (Австралія, США, Канада, ПАР, Колумбія, Індонезія, Венесуела, Китай, Індія, Росія, Казахстан), як правило, нарощують обсяги видобутку, у тому числі й на експорт; країни

з більш складними умовами видобутку (Польща, Велика Британія) намагаються зберігати обсяги видобутку на досягнутому рівні або трохи їх скорочувати, та країни, які мають хоча і великі родовища, але зі складними умовами (Німеччина, Іспанія, Угорщина, Чехія), скорочують видобуток.

До якої групи країн належить Україна? Для України вугільна галузь є надто складною з усіх секторів економіки. Адже вугілля – єдиний вид паливної сировини, запасів якого у надрах достатньо для задоволення потреб національної економіки. Тому саме з видобутком вугілля пов'язана енергетична безпека України. Так, для відповіді на запитання, слід зазначити, що родовища характеризуються значними наявними запасами та надзвичайно складними геологічними умовами, а більшість підприємств – незначною виробничою потужністю та низьким технічним рівнем, а видобуток вугілля держава має не скорочувати, а спрямовувати до постійного збільшення.

Орієнтація на підвищення ролі вугілля у паливно-енергетичному комплексі України повинна мати стійку роботу галузі з прийнятим рівнем техніко-економічних показників. Це можливо забезпечити лише шляхом реформування структури шахтного фонду, необхідність якої загально визнано, але при цьому певні шляхи її здійснення у реальних умовах економіки України можуть бути різнобічними.

Поки що на першому етапі реформування вугільної промисловості з великими труднощами здійснюється закриття шахт. На наступному етапі перед Україною стоїть більш складне завдання – підвищення ефективності роботи шахт протягом тривалого періоду часу.

Проблема підвищення ефективності вуглевидобутку містить різні аспекти, але найголовнішим є поліпшення стану шахтного фонду – матеріальної основи галузі: це недостатній розмір та низька ефективність реконструкції шахт, велика зношеність обладнання.

Висновки. Виходячи з наведеного слід зазначити, що незважаючи на докладені зусилля з поліпшення стану галузі Україні

так і не вдалося перш за все попередити та подолати існуючі кризові явища у вугільній промисловості, які мають тенденцію до подальшого поглиблення.

Заходи з реформування вугільної промисловості, які було проведено за роки незалежності, так і не привели до будь-яких суттєвих позитивних результатів та особливо у забезпеченні економічної стабільності.

Для досягнення економічної стабільності в економіці, збереження та розвитку вугільної промисловості в умовах лібералізації ринкової економіки Україні необхідно побудувати таку систему управління вугільними підприємствами, яка б чітко визначала місце та роль державних структур із реформування галузі, прав по відношенню до вугільних підприємств, а також наділення вуглевидобувних підприємств певними необхідними правами та перевагами, наприклад хоча б шахти правом юридичної особи.

На фоні реальної кризової ситуації, що склалась у вугільній промисловості, перспективи конкуренції з іншими вуглевидобувними країнами однозначно потребують від уряду рішучих та безвідкладних заходів зі стабілізації становища в галузі. В інакшому випадку, слід визнати, що процес зниження та наступного скорочення вуглевидобутку в Україні буде прогресувати.

Україні необхідно створити механізм вирішення існуючих нагальних проблем і стимулювати різноманітні заходи із забезпечення економічної стабільності України, це складні, важко здійснювані процеси навіть у період суттєвої державної підтримки підприємств вугільної галузі. В умовах перехідного періоду від адміністративно-командної до сучасної системи господарювання не було сформовано систему саморегуляторів економічного стабільного розвитку, унаслідок чого значно втрапився економічний потенціал, а більшість вугільних підприємств, долаючи шлях скорочення виробництва, понесли непоправні збитки практично у всіх напрямках діяльності.

Широке застосування вугілля найближчим часом у вітчизняній електроенергетиці та металургії неминуче. Але випробуваних та опрацьованих технологій для цих цілей явно недостатньо.

Однак економічні й екологічні умови, що склалися у вітчизняній енергетиці потребують широкого впровадження відповідних вугільних технологій. Паливно-енергетичний комплекс потребує державної підтримки як при коригуванні цінової політики, так і при впровадженні в дію дослідницько-промислових вугільних технологій.

Усі вищенаведені факти дозволяють із впевненістю назвати проблему української вугільної промисловості актуальною, та зробити висновок про те, що вугілля для України є «чорним золотом» і тому виділення і максимальне вирішення, якщо не всіх, то хоча б найбільш важливих проблем цієї галузі є одним з першочергових завдань при відновлюванні як промислового сектору, так і всього господарства країни.

Отже, слід зазначити, маючи достатні запаси вугілля як за якістю, так і за кількістю Україна може й повинна бути енергетично незалежною та економічно стабільною державою, упевнено створювати свою соціально спрямовану економіку. Але, на жаль, нині до цього питання в Україні необґрунтовано послаблено увагу.

Література

1. Хочу все знать. Про все на свете / [К. Батлер]. – М.: Ридерз Дайджест, 2001. – 400 с.
2. Энергосбережение в угольной промышленности: моногр. / [Мялковский В.И., Чехлатый Н.А., Лисовой Г.Н. и др.]; под ред. Б.А. Грядущего. – Донецк: НИИГМ им. М.М. Федорова, 2006. – 336 с.
3. Логвиненко В. Визначення раціонального рівня виробництва вугільної продукції / В. Логвиненко, В. Гриньов // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 84-88.
4. Пивняк Г. К проблеме повышения эффективности добычи угля в Украине / Г. Пивняк, В. Салли // Економіст. – 2002. – № 4. – С. 48-50.
5. Сургай М.С. Пріоритети у вугілля й ціна їхньої недооцінки / М.С. Сургай // Віче. – 2008. – № 1. – С. 40-45.
6. Сургай М. С. Спалювати нафту й газ – все одно, що палити асигнації, або Що ж таки робити з вугільною промисловістю? / М.С. Сургай // Віче. – 2008. – № 1. – С. 17-21.
7. Ширнин И.Г. Угольные и энергетические ресурсы мира и Украины / И.Г. Ширнин, В.И. Дубницкий // Уголь Украины. – 2007. – № 1. – С. 5-8.
8. Янко С.В. Состояние и перспективы угледобывающих предприятий в Украине / С.В. Янко, Е.С. Чурина // Уголь Украины. – 2007. – № 1. – С. 17-22.